

ANLAMA BECERİLERİ AÇISINDAN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI (6, 7, 8. SINIFLAR)'NA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Özay KARADAĞ*

Özet: Zamana bağlı olarak, yaşamın her alanında gerçekleşen değişme ve gelişmeler insanın sahip olduğu bilgi ve becerileri en üst düzeyde kullanmasını, bunun yanında, yeni bilgi ve becerilerle donanmasını zorunlu kılmaktadır. Modern toplumlarda kişiler bu özellikleri okul ve eğitim aracılığıyla kazanırlar. Okulun zikredilen özellikleri öğrencilere kazandırabilmesi, zaman içinde gerçekleşen değişimleri eğitim sürecine yansıtmasıyla mümkün olabilir. Bu açıdan eğitim programlarının çağın gereklerini yerine getirebilmek ve zaman içinde oluşabilecek yeni ihtiyaçları karşılayabilmek için, değiştirilmesi veya güncellenmesi olağan bir durumdur. Benzer gerekçelerle Türkiye’de 2004 yılından itibaren yeni öğretim programları hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu süreçte *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)* 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Diğer ilköğretim programları ile benzer bir vizyonla hazırlanan programda, Türkçe dersi dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dilbilgisi öğrenme alanlarından oluşmuştur. Öğrenme alanları için amaçlar belirlenmiş, amaçlar altında kazanımlar oluşturulmuştur. Bu çalışmada, *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)* anlama becerileri olan dinleme ve okuma açısından incelenmiştir. Programda dinleme ve okuma öğrenme alanları için oluşturulan kazanımlar ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, dinleme ve okuma öğrenme alanlarının özelliklerinin bir kısmının kazanımlaştırılmadığı, bazı kazanımların çok genel bazılarının ise çok detay olduğu ve bazı kazanımların da ölçülüp değerlendirilebilir olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Türkçe Öğretim Programı, Dinleme, Okuma, Kazanım.

A Critical Look at Turkish Curriculum (6,7 and 8th Grades) in Accordance with Comprehension Abilities

Abstract: Changes and developments; that have appeared in every aspect of life as depending on time, force people to use their own knowledge and abilities at

* Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Düzce, ozaykaradag@gmail.com

superior degree and also to equip themselves with contemporary knowledge and abilities. In modern societies, individuals acquire these qualities through schools and education. Being able of school in making students acquire the mentioned qualities can be possible by transferring the changes occurred in time into process of education. From this point of view, it is an ordinary situation that educational curriculums have been changed and updated to fulfill the requirements of time and to meet the new needs which will probably appear in the course of time. With similar reasons, since 2004 new curriculums have been prepared and become valid in Turkey. Within this process, Elementary Turkish Educational Curriculum And Guidebook (6, 7 and 8th grades) have been become valid. In this curriculum; which has been prepared by a similar vision with other elementary curriculum, Turkish consists of learning domains as listening, speaking, reading, writing and grammar. Aims have been fixed for each learning domains and acquirements have been formed under aims title. In this study, Elementary Turkish Curriculum And Its Guidebook (6, 7 and 8th grades) is examined according to listening and reading that are among comprehension abilities. Acquirements formed for listening and reading among learning domains are evaluated in the curriculum. In the study, it is determined that the qualities parts of listening and reading among learning domains couldn't be acquired and some acquirements are very general ,some of them are very detailed and some also cannot be measured and evaluated.

Key Words: Turkish Education, Turkish Curriculum, Listening, Reading, Acquirement.

Giriş

Hız, modern dünyanın betimlenmesinde sıkça kullanılan bir kavramdır. On yıl öncesine kıyasla bugün yaşadığımız dünya çok daha hızlı dönmekte, her alanda gerçekleşen değişim ve gelişim bu hıza paralel olarak her geçen gün artmaktadır. Gelişmiş toplumlar bu hızı yaratırken, gelişmekte olan ya da az gelişmiş toplumlar bu hıza uyum sağlayabilmenin yollarını aramaktadır.

Bugün varlığı kabul edilen hızlı gelişmeler kuşkusuz eğitimde de kendini göstermekte, eğitim alanında yenilikler yapmayı zorunlu kılmaktadır. Küresel ya da ulusal anlamda ihtiyaç duyulan insan, temel değerler bakımından büyük farklılıklar göstermemekle birlikte, her geçen gün biraz daha karmaşık özelliklere, daha önce var olmayan yeni yeteneklere sahip olmak zorundadır. Bireyin, içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırıp hem hayatını mutlu bir şekilde sürdürmesi hem de kendi toplumuna ve insanlığa katkı sağlayacak düzeye erişmesi için, eğitim sürecinde, dünyadaki değişim/gelişim hızına paralel birçok bilgi, beceri ve tutum kazanması gerekmektedir. Bu bakımdan eğitim-öğretim programlarının da bu gelişime/değişime ayak uydurması beklenmektedir.

Eğitim programlarının, çağın gereklerini yerine getirebilmek ve zaman içinde oluşabilecek yeni ihtiyaçları karşılayabilmek için, değiştirilmesi veya güncellenmesi olağan bir durumdur. Varış'a göre (1976: 25), “*toplumsal dinamizm eğitim programlarının da dinamik olmasını gerektirmektedir.*” Türkiye’de de benzer gerekçelerle 2004 yılından itibaren program yenileme çalışmaları başlamış, 2005 yılında ilköğretim birinci kademedeki Türkçe dersi için “*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*”, 2006 yılında ilköğretim ikinci kademedeki Türkçe dersi için “*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*” yürürlüğe girmiştir.

Program, eğitimin omurgasını teşkil etmektedir ve bireylerin eğitimle hedeflenen düzeye ulaşabilmesi açısından kritik bir rol oynar. Program kavramı, kendi içinde, eğitim programı, öğretim programı ve ders programı biçiminde ayrılmaktadır. Eğitim programı en genel programdır ve öğretim programını kapsar, ya da başka bir deyişle öğretim programı eğitim programının içinde ağırlıklı bir bölümü oluşturur. Ders programı, öğretim programı içinde yer alır ve bu bakımdan öğretim programı ve eğitim programı tarafından kapsanır.

Eğitim programı ve öğretim programı birbirleriyle ilişkili olmakla beraber farklı kavramlardır. Buna karşılık aynı anlamda birbirlerinin yerine kullanıldıkları örnekler olabildiği gibi, örneğin öğretim programı ismiyle ortaya konmuş bir program ağırlıklı olarak eğitim programı olabilmekte ya da eğitim programı ismiyle ortaya konmuş bir program öğretim programı özellikleri taşıyabilmektedir.

Eğitim programı, “... bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, millî eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar” (Varış: 1976: 18). Bir başka deyişle, “*öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzenegidir*” (Demirel, 2006: 6). Özbay (Tural’dan naklen, 2008: 14) eğitim programını, “... bir milletin kültürünü meydana getiren temel unsurları dikkate alarak, toplumdaki sosyal bağları düzenleyen, bunları gelecek nesillere aktaran, hedef kitlelere kazandırılması gereken davranışları gösteren hedefler dizisi”, olarak açıklamaktadır. Tanımlardan anlaşıldığı üzere, eğitim programı, kapsayıcı nitelikteki en genel programın adıdır.

Varış (1976: 18), öğretim programının eğitim programı içinde yer aldığını ve eğitim programının ağırlıklı bir kesimini oluşturduğunu belirterek öğretim programını “*genellikle, belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan ve bilgi ve becerilerin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve plânlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir program*” şeklinde tanımlamaktadır. Özçelik (1992: 4), öğretim programını, “...bir dersle ilgili öğretme-öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir kılavuz, başka bir deyişle bu nitelikte bir proje planı”, olarak ele almaktadır. Özbay’ın (2008: 15) öğretim programı tanımı

“eğitim programında gösterilen kazanımların gerçekleşebilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, eğitim ortamları, yöntem, teknik, fizikî imkânlar, ders araçları, ölçme ve değerlendirme gibi unsurları kapsayan bir bütün” şeklindedir. Tanımlar, öğretim programının eğitim programı içinde yer alacağını ve onun önemli bir kısmını oluşturacağını ortaya koymaktadır.

Eğitim programı ve öğretim programı kavramlarının birbirine karıştırıldığı ya da birbirinin yerine kullanıldığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu bakımdan 2006 yılında yürürlüğe giren İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı için benzer eleştiriler yapılmıştır. Özbay (2008: 14), eğitim programı ile öğretim programının birbirine karıştırıldığını, bu karışıklığın yeni Türkçe programı için de geçerli olduğunu ifade ederek, programın “Türkçe Dersi Öğretim Programı” adını taşımasına rağmen eğitim programı ile iç içe olduğunu belirtmektedir. Özbay’ın (2008: 15) öğretim programı tanımında yer alan “eğitim programında gösterilen kazanımların...” ifadesi iki kavram arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlar yoluyla öğrencilerin bilgi ve beceri edinmesini, tutumlar geliştirmesini ve değerler kazanmasını hedeflemektedir. Türkçe eğitimiyle bu düzeye ulaşılabilmesi için programın hedefleri olan kazanımların nitelikleri üzerinde dikkatle durulmalıdır.

İlköğretim seviyesinde öğrencilerin dille ilgili edinecekleri *bilgi, beceri, tutum ve değerler* son derece önemlidir. Öğrencilerin ilköğretim okullarında kazanacakları bu özellikler, onların hem eğitim hayatını hem de okul dışı yaşamlarını güvenli, başarılı, sorunsuz ve mutlu bir biçimde sürdürmelerini sağlayacaktır. Burada dili ne kadar ve nasıl öğreteceğiz sorusu karşımıza çıkmaktadır. Yalçın (2002: 33-35) bu soruya açıklık getirmek üzere dil eğitiminin en genel amaçlarını; “algılamaya yönelik (Cognitive) olmak, iletişime yönelik (Communicative) olmak, işlevsel (Functional) olmak, plânlama becerisine yönelik olmak” biçiminde dört ana grupta toplamış ve bu gruplamanın dil öğretiminde üzerinde uzlaşmış amaçlar olduğunu belirterek, bu amaçları gerçekleştirebilecek düzeyde bir dil öğretiminin gerekliliğini ifade etmiştir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanan, eleştirel ve yaratıcı düşünen, iletişim kurma, problem çözme, araştırma ve karar verme yeteneğine sahip, bilgi teknolojilerini kullanabilen girişimci bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2006). Program (MEB, 2006: 5), öğrencilerin sahip olacakları bu özellikleri “dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel beceriler” olarak ifade etmektedir. Programla hedeflenen bu düzey kuşkusuz bireyin yaşamını güvenli, başarılı ve mutlu bir biçimde sürdürmesini sağlayacaktır. Ancak bu özelliklerin sonuç olarak elde edilebilmesi için öncelikle programın eksiksiz,

uygulamada tereddüde sebep olmayacak düzeyde açık ve net olması gerekmektedir.

Öğrencilerde temel becerilerin gelişmesi açısından, Türkçe dersinin kazanımlarının isabetli olması gerekmektedir. “Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda derse ilişkin özel hedefler kazanımlar olarak yer almış ve programın *Giriş* bölümünde *Kazanımlar* başlığı altında “*Kazanımlar, öğretim sürecinde öğrencilerin edinecekleri bilgi, beceri ve alışkanlıkları kapsamaktadır.*”(MEB, 2006: 8), açıklaması yapılmıştır. *Programda Kullanılan Semboller Açıklayıcı Tablo* başlığı altında kazanımlar, “*Öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılarla öğrencide görülmesi beklenen bilgi beceri, tutum ve değerlerdir.*”(MEB 2006: 11), biçiminde tanımlanmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programında kazanımlar, dinleme, konuşma, okuma, yazma, dilbilgisi ve ara disiplin başlıkları altında oluşturulmuştur.

Eğitimde hedeflerin, Türkçe Dersi Öğretim Programındaki biçimiyle kazanımların, toplumun hedef ve ihtiyaçlarına uygun, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun, konu alanının özelliklerine uygun, birbirleriyle tutarlı, açık biçimde ifade edilmiş ve gerçekleştirilecek nitelikte olmaları gerekmektedir. Bu özellikler hedeflerin değerlendirilmesinde temel alınacak kıstaslardır (Erden, 1998: 24).

Bu araştırmanın amacı, 2006 yılında yürürlüğe giren “*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*” anlama becerileri olarak yer alan dinleme ve okuma öğrenme alanlarının kazanımlarını anlama becerilerinin özellikleri açısından değerlendirmektir. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmış, öğretim programında yer alan dinleme ve okuma öğrenme alanlarına ilişkin amaç ve kazanımlar incelenerek doğrudan raporlaştırma yoluna gidilmiştir.

Bulgular ve Yorum

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)’unda (MEB, 2006: 5), temel dil becerileri öğrenme alanları olarak kabul edilmiş ve kazanımlar dört temel dil becerisi olan, *dinleme, konuşma, okuma, yazma* ve bu becerileri destekleyen kurallar bütünü olarak *dil bilgisi* başlıkları altında oluşturulmuştur. Dinleme becerisi programda “*Dinleme / İzleme*” öğrenme alanı olarak ele alınmıştır. Çalışmada anlama becerileri olan dinleme ve okuma öğrenme alanlarının amaç ve kazanımlarına yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Dinleme/İzleme

Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar) dinleme/izleme öğrenme alanında beş amaç altında 42 kazanım yer almaktadır. Dinleme/izleme öğrenme alanının amaçları şunlardır:

1. Dinleme/izleme kurallarını uygulama,
2. Dinleneni/izleneni anlama ve çözümleme,
3. Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme,
4. Söz varlığını zenginleştirme,
5. Etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma.

Dinleme/izleme öğrenme alanına ilişkin elde edilen bulgular ve yorumlar amaçların sıralamasına uygun olarak maddeler hâlinde aşağıda verilmiştir.

1. Dinleme/izleme kurallarını uygulama amacıyla izleme ile ilgili kazanım eksikliği bulunmaktadır.

Dinleme becerisi için belirlenen birinci amaç "*Dinleme/izleme kurallarını uygulama*"dır. Bu amaç altında dört kazanım yer almıştır:

1. *Konuşmacının sözünü kesmeden sabır ve saygıyla dinler.*
2. *Başkalarını rahatsız etmeden dinler/izler.*
3. *Dinlenenle ilgili soru sormak, görüş bildirmek için uygun zamanda söz alır.*
4. *Dinleme/izleme yöntem ve tekniklerini kullanır.* (MEB, 2006: 15)

İşitme dinlemenin, görme de izlemenin mutlak şartıdır. Görme olmadan dinleme gerçekleşse de işitme olmadan dinlemeden bahsedilemez. Dinleme/izleme kuralları arasında ses, beden dili ve görsel unsurlarla ilgili özelliklerin kazanım olarak yer alması gerekmektedir. Dinleme öğrenme alanında ses ve beden dili kavramları bir kazanımda geçmektedir. "*Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme*" amacı altında yer alan "*Dinlediği/izlediği kişiyi sesini ve beden dilini etkili kullanma yönünden değerlendirir.*" kazanımının gerçekleşmesi, esasen dinleme kuralları arasında bu özelliklerin kazanım olarak yer alması ile mümkün olabilir.

2. Dinleme/izleme kurallarını uygulama amacı altında dinleme/izleme kuralları olarak bir kazanımla ifade edilebilecek özellikler, üç kazanımla ifade edilmiştir.

Bu amaç altında bulunan 1., 2. ve 3. kazanımlar "*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*"nda "*Görgü kurallarına uygun dinler.*" (MEB, 2005) kazanımı altında birleştirilmiş bu kazanımla ilgili; "*Konuşmacının sözünü kesmeme, söz isteme, saygılı olma, kendini konuşmacının yerine koyma vb.*" biçiminde açıklama yapılmıştır. "*Görgü kurallarına uygun dinler.*" kazanımı bu üç kazanımı kapsar niteliktedir. "*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*"nda (MEB, 2006) bu üç kazanım aynı şekilde birleştirilmeli ve her dinleme ve izleme durumunda geçerli olabilecek kazanımlar eklenmelidir.

3. Dinleme/izleme kurallarını uygulama amacı altında dikkat ve dikkati toplama ile ilgili kazanıma yer verilmemiştir.

Dinleme yoluyla anlam elde etmede dikkat önemli bir kavramdır. Dinlemenin anlamayla sonuçlanması için dikkatin dinlenene yoğunlaştırılması gerekir. En temel dinleme kuralı dikkati yoğunlaştırmaktır. Bu sebeple “Dinleme/izleme kurallarını uygulama” amacı altında “Dinlediklerine dikkatini yoğunlaştırır.” şeklinde bir kazanımının yer alması gerekmektedir.

4. *Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme* amacı altında yer alan kazanımlar hazırlıklı bir konuşmada ortaya çıkan metnin dinleme yoluyla çözümlenmesine yöneliktir. Kişilerarası iletişimde ortaya çıkan dinleme ve izleme ile ilgili özelliklerin de kazanımlaştırılması gerekmektedir.

Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme amacı altında yer alan kazanımlar metne bağlı gerçekleşen bir konuşmanın dinleme yoluyla anlamlandırılmasına yöneliktir. Bu, programcılarının zihninde, dinlenecek içeriğin bir metin olduğu fikrinin ağırlıklı olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut kazanımlar kişilerarası iletişimde gerçekleşecek dinleme için de geçerli olabilecek özellikler içermekle birlikte metne bağlı bir hazırlıklı konuşmayı dinlemek ile kişilerarası iletişim süreci içinde dinleme arasında farklılıklar bulunmaktadır. Dinleme iletişim sürecinin bir parçasıdır ve bu sebeple *Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme* amacı altında iletişimsel dinlemeye yönelik kazanımların da yer alması gerekir.

5. *Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme* amacındaki kazanımlar arasındaki devamlılık/sıralılık ilişkisi açıklamalar bölümünde belirtilmemiş, kazanımların seçimi bütünüyle ders kitabı yazarına bırakılmıştır.

Bu amaç altında yer alan ilk dokuz kazanım kendi içinde çözümleme mantığına göre sıralanmıştır. Bu kazanımlar aşağıda programdaki sırasıyla verilmiştir:

1. *Dinlenenin/izlenenin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.*

2. *Dinlediklerindeki/izlediklerindeki anahtar kelimeleri fark eder.*

3. *Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.*

4. *Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu belirler.*

5. *Dinlediklerindeki/izlediklerindeki yardımcı fikirleri/duyguları belirler.*

6. *Dinlediklerindeki/izlediklerindeki olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler.*

7. *Dinlediklerinde/izlediklerinde sebep-sonuç ilişkilerini belirler.*

8. *Dinlediklerinde/izlediklerinde amaç-sonuç ilişkilerini belirler.*

9. *Dinlediklerindeki/izlediklerindeki örtülü anlamları bulur.*

Programcılar, dinlenebilir içeriğin bir metin olduğu kabulünden hareketle, bir metnin çözümleme aşamalarını kazanımlaştırmışlardır. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka durum da bir metin çözümlemesi şeklinde gerçekleşecek bu kazanımların bir ders işleme ya da ders kitabında bir metin işleme sürecinde benzer şekilde sıralanması zorunluluğudur. Her dinleme/izleme içeriğinin anlamlandırılmasında bu dokuz kazanıma yönelik bir

çözümleme yapılması gerekmeyebilir ve tamamı için bir etkinlik elbette kullanılmayabilir. Ancak örneğin, *anahtar kelime* çalışması yapılıyorsa ardından dinlenen/izlenen içeriğin *konusunun* ve *ana fikrinin* belirlenmesi gerekir. Bu durumda 2., 3. ve 4. kazanımlara yönelik sıralı bir çalışma gerçekleştirilmelidir.

Programda kazanımlar verildikten sonra yan sütunlarda etkinlik örnekleri ve açıklamalar verilmektedir. Bu kazanımlara ilişkin açıklamalarda öğretmenin ya da ders kitabı hazırlayıcısının çözümleme ya da birleşim mantığı ile bu kazanımları gerçekleştirmeleri gerektiği konusunda bir ifade yer almamaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak ders kitabı yazarları bir dinleme metnini işlerken bu kazanımlar arasındaki ilişkiyi dikkate almayabilmektedir (Bk.: Altan vd., 2011: 12, 17, 21; Yangın vd., 2011: 22-27). Program, kazanımlar arasındaki ilişkiye dikkat çekmeli, aralarında ilişki olan kazanımlar için en azından açıklama bölümünde bilgi vermelidir.

6. Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme amacı altında sesin anlam ayırt edici özelliklerine ilişkin kazanım yoktur.

Ses şiddetinin artması veya azalması, ses tonunun farklılaşması ve vurgu, ses yoluyla aktarılan anlamları farklılaştırmaktadır. Bu bakımdan dinleme sürecinde bu özelliklerin elde edilmesine ilişkin kazanımların yer alması gerekir.

7. Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme amacı altında beden dilinin anlam ayırıcı özellikleri kazanımlaştırılmamıştır.

Beden dili doğal olarak kullanıldığı gibi kişilerin ikna edilmesi açısından kabul edilemeyecek amaçlarla da kullanılabilir. Bu sebeple beden dilinin özellikleri dinleme eğitimi sürecinde öğrenciler tarafından bilinir hale gelmelidir.

8. Dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme amacının “2.14. Dinlediklerine/izlediklerine ilişkin karşılaştırmalar yapar.”, kazanımı, “2.24. Dinlediklerini/izlediklerini kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımını kapsar niteliktedir.

2.24. kazanımının özelliklerinin 2.14. kazanımının açıklamaları içinde verilmesi yeterli olacaktır.

9. Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme amacı altında yer alan birinci ve ikinci kazanımlar çok geneldir.

3.1. “Dinlediklerini/izlediklerini dil ve anlatım yönünden değerlendirir.”

3.2. “Dinlediklerini/izlediklerini içerik yönünden değerlendirir.”

Dil, anlatım ve içerik özellikleri açık hale getirilerek kazanımlaştırılmalıdır. Aksi hâlde bu kazanımların öğrencide gerçekleşip gerçekleşmediği ölçülüp değerlendirilemeyecektir.

10. *Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme* kazanımlarından “3.3.Dinlediği/izlediği kişiyi sesini ve beden dilini etkili kullanma yönünden değerlendirir.” kazanımı işe vuruk değildir. İki ayrı duyuya ilişkin özelliklerin aynı kazanım içinde değerlendirilmesi mümkün değildir.

11. *Söz varlığını zenginleştirme* amacı altında yer alan kazanımlar anlamadan ziyade anlatmaya yöneliktir.

Özbay (2010: 41-42) bu amaç altında yer alan kazanımları aynı şekilde nitelendirmiş, kazanımlarda bulunan “...örnek verir, ...kullanır, ...cümle içinde kullanır” ifadelerinin anlatıma yönelik olduğunu belirterek kazanımların anlatıma yönelik olarak aşağıdaki şekilde oluşturulabileceğini ifade etmiştir:

1. *Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrar.*
2. *Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini anlar.*
3. *Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanılmacaları ezberler.*
4. *Aynı kavram alanına giren kelimelerin anlam farklılıklarını ayırt eder.*

12. *Söz varlığını zenginleştirme* amacı altında söz varlığını geliştirme yollarının da kazanım olarak bulunması gerekir.

Bilinmeyen ya da yeni karşılaşılan söz varlığı unsurunun anlamının çözümünde kullanılacak kolay yollar bulunmaktadır. Söz varlığı unsuru kelime, deyim, atasözü, ikileme vb. olabilir. Cümle ya da metin bağlamından bu unsurların anlamının çözülmesi mümkün olduğu gibi, kişi, sahip olduğu şekil bilgisinden hareketle ya da sözlüğe başvurarak da anlama ulaşılabilir. Bu sebeple aşağıdaki biçimde kazanımların, bu amaç altında yer alması gerekir:

“Yeni karşılaştığı/bilmediği kelimenin/deyimin anlamını bağlamdan çözer”

“Yeni karşılaştığı/bilmediği kelimenin anlamını şekil bilgisinden çözer.”

“Yeni karşılaştığı/bilmediği kelimenin anlamını çözmek için sözlük kullanır.”

13. *Söz varlığını zenginleştirme* amacının *Açıklamalar* bölümünde “Söz varlığını zenginleştirme çalışmalarında Türkçe Sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, terimler sözlüğü, ansiklopedik sözlük vb. den yararlanır.” ifadesi yer almaktadır. Bu açıklamanın üstteki maddede belirtildiği üzere kazanımlaştırılması gerekmektedir.

14. *Söz varlığını zenginleştirme* amacı altında yer alan “4.3. *Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanılmacaları ezberler/kullanır.*” kazanımı açıklamalar bölümünde ifade edilmelidir.

Bir dilin söz varlığı, kelimeler, deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler, yabancı sözler ve terimlerden oluşmaktadır (Aksan, 2004). Kazanımda sıralanan tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanılmaca kavramları söz varlığı unsuru olmadığı için bu kazanım söz varlığını geliştirmek için kullanılacak türler olarak açıklamalarda yer almalıdır.

15. Etkili dinleme/ izleme alışkanlığı kazanma amacındaki “5.1. Yaşına ve seviyesine uygun sanat ve bilim etkinliklerine dinleyici izleyici olarak katılır.” kazanımı, “5.2. Şiir, hikâye, masal dinletilerine katılır.” kazanımını içermektedir.

Bu amaç altındaki birinci kazanım, öğrencilerin dinleyici/izleyici olarak katılabilecekleri etkinlikleri bilim ve sanat etkinlikleri olarak belirtmektedir. İkinci kazanımda belirtilen şiir, hikâye ve masal dinletileri sanatsal etkinliklerdir ve bu bakımdan birinci kazanımın açıklamalarının içinde belirtilmeleri yeterli olacaktır.

16. Etkili dinleme/ izleme alışkanlığı kazanma amacındaki “5.3. Çok yönlü iletişim araçlarındaki yayınlardan ilgi, istek ve ihtiyaçlarına uygun olanları takip eder.” kazanımı iletişim araçlarındaki bütün yayın içeriklerini kapsayabilir. Bu kazanım, seçici dinlemeye vurgu yapacak biçimde değiştirilmelidir.

Okuma

Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar) okuma öğrenme alanında beş amaç altında 51 kazanım yer almaktadır. Okuma öğrenme alanının amaçları şunlardır:

1. Okuma kurallarını uygulama,
2. Okuduğu metni anlama ve çözümleme,
3. Okuduğu metni değerlendirme,
4. Söz varlığını zenginleştirme,
5. Okuma alışkanlığı kazanma.

Okuma öğrenme alanına ilişkin elde edilen bulgular ve yorumlar amaçların sıralamasına uygun olarak maddeler hâlinde aşağıda verilmiştir.

1. Okuma kurallarını uygulama amacı altında yer alan kazanımlar sesli okuma becerisine yöneliktir. Sessiz okuma becerisine yönelik kazanım eksikliği bulunmaktadır. Bu amaçta beş kazanım bulunmaktadır.

1. *Sesini ve beden dilini etkili kullanır.*
2. *Akıcı biçimde okur.*
3. *Kelimeleri doğru telaffuz eder.*
4. *Sözüün ezgisine dikkat ederek okur.*
5. *Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır.*

Yukarıda verilen okuma kurallarını uygulama kazanımlarının ilk dördü tamamıyla sesli okuma becerisine yöneliktir. Beşinci kazanım, hem sesli hem de sessiz okuma için geçerli olabilir. Mevcut hâlde sessiz okumaya ilişkin özelliklerin okuma kuralı olarak kazanımlaştırılmadığı söylenebilir.

Sesli okuma becerisi önemli olmakla birlikte, sessiz okuma ilköğretim öğrencilerinin akademik başarı elde etmelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Öğrenciler, gerek sınavlarda gerekse günlük yaşamda

karşılaşacakları birçok durumda sessiz okuma becerisine ihtiyaç duyarlar. Ayrıca sesli okumanın sessiz okuma üzerinde olumsuzluklar yaratması ihtimali de söz konusudur. Sesli okuma, içten sesli okuma kusurunun artmasına ya da kalıcı hâle gelmesine sebep olabilir. Bu açıdan sesli okumayla başlayan ilköğretim eğitimi boyunca, sesli okuma ile sessiz okuma oranı yer değiştirmeli, özellikle ilköğretim ikinci kademede sessiz okuma ağırlık kazanmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sessiz okuma ile ilgili özellikler de bu amaç altında kazanımlaştırılmalıdır.

2. Okuma kurallarını uygulama amacı altında dikkat ve dikkati toplama ile ilgili bir kazanıma yer verilmemiştir.

Dikkat, okuma becerisi açısından da kritik bir kavramdır. Dikkatin dağılması, okunan içeriğin elde edilmesini engellemektedir. Verimli bir okuma dikkatin metne yoğunlaştırılması ile gerçekleşebilir. Bu sebeple okuma kurallarını uygulama amacı altında, bu özelliğin de kazanımlaştırılması gerekmektedir.

3. Okuduğu metni anlama ve çözümleme amacındaki kazanımlar arasındaki devamlılık/sıralılık ilişkisi açıklamalar bölümünde belirtilmemiş, kazanımların seçimi bütünüyle ders kitabı yazarına bırakılmıştır.

Bu amaç altında yer alan ilk 11 kazanım kendi içinde çözümleme mantığına göre sıralanmıştır. Ders kitapları hazırlanırken kazanımların seçiminde bu sıralılık ilişkileri dikkate alınmalıdır. Dinleme öğrenme alanında zikredildiği gibi okuma öğrenme alanında metin işleme sürecinde kazanılar arasındaki bu ilişkiye dikkat edilmediği görülmektedir (Bk.: Altan vd, 2011: 10-34; Yangın vd., 2011: 22-27).

4. Okuduğu metni anlama ve çözümleme amacı altında yer alan “2.23. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.” kazanımında tutarsızlık vardır.

Açıklamalar bölümünde, kazanıma ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Metindeki ipuçlarından hareketle metne yönelik tahmin yürütülmesi söz konusu değildir. Bu durum, ancak okuma ile gerçekleşebilir. Kazanımla kastedilen, metne ilişkin *görsel, başlık ve şekil* vb. özelliklerden hareketle tahmin yapılmasıdır. Bu sebeple kazanımın “İpuçlarından hareketle metne yönelik tahminlerde bulunur.” şeklinde düzeltilmesi gerekmektedir.

5. Okuduğu metni anlama ve çözümleme amacı altında yer alan “2.20. Metne ilişkin karşılaştırmalar yapar.” kazanımı “2.27. Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.” kazanımını kapsar niteliktedir.

Programda her iki kazanım için de açıklama yapılmamıştır. 2.20 kazanımında öğrencilerin okudukları metinlerle ilgi olarak, karşılaştırma becerisi kazanımları hedeflenmektedir. Bu karşılaştırmalardan biri de okunan metnin okuyanın kendi yaşamı ile karşılaştırması olabilir. Bu sebeple 2.20

kazanımı programda korunup 2.27 kazanımı açıklama şeklinde yeniden düzenlenmelidir.

6. *Okuduğu metni anlama ve çözümlene* amacındaki kazanımlarının bir kısmı anlatmaya yöneliktir.

Dinleme öğrenme alanında olduğu gibi okuma kazanımlarında da anlatmaya yönelik ifadeler yer almaktadır. Özbay'ın (2020: 42)da belirttiği gibi “2.19. *Metinde yararlanılan düşünceyi geliştirme yollarının işlevlerini açıklar.*” ve “2.26. *Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder.*” kazanımları anlatmaya yöneliktir. Anlama kazanımlarının hüküm ifadesi, “fark eder, kavrar vb.” şeklinde oluşturulmalıdır.

7. *Okuduğu metni değerlendirme* amacıyla yer alan “3.1. *Metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir.*”ve “3.2. *Metni içerik yönünden değerlendirir.*” kazanımları çok geneldir.

Bu amaç altında yer alan kazanımlar, öğrencinin okuduğu metni dil, anlatım ve içerik yönünden değerlendirmesini hedeflemektedir. Dil, anlatım ve içerik kavramlarının bileşenleri kazanım olarak yeniden düzenlenmelidir.

8. *Söz varlığını zenginleştirme* amacı altında yer alan şu kazanımlar, okuma becerisinden çok anlatma becerileri olan konuşma ve yazmaya yöneliktir.

1. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.

2. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.

3. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

4. Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.

Yukarıda verilen kazanımlardaki hüküm ifadeleri anlatma becerilerine yöneliktir. Bu kazanımlardaki hüküm ifadelerinin anlama becerilerini kapsar biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

9. *Söz varlığını zenginleştirme* amacının kazanımlarında, bir okuma metninde yeni karşılaşılan ya da anlamı bilinmeyen söz varlığı unsurlarının nasıl anlamlandırılacağına ilişkin özellikler kazanımlaştırılmamıştır.

Bu amaç altında yer alan kazanımlarda, anlamı çözülen söz varlığı unsurlarının nasıl kullanılabilmesine ilişkin özellikler kazanımlaştırılmıştır. Bu ileri bir basamaktır. Bu basamaktan önce anlamı bilinmeyen kelime, deyim, atasözü, ikileme, terim vb. söz varlığı unsurlarının anlamlarının nasıl çözüleceğine işaret edecek kazanımlar oluşturulmalıdır. Bilinmeyen söz varlığı unsurlarının anlamlandırılmasında cümle ve metin bağlamı ile şekil bilgisi kullanılabilmesi gibi en güvenilir yol olarak sözlüğe bakmak tercih edilebilir.

Bu sebeple bağlam, şekil bilgisi ve sözlüğe bakma becerileri kazanım olarak programda yer almalıdır.

10. *Söz varlığını zenginleştirme* amacının *Açıklamalar* bölümünde “*Söz varlığını zenginleştirme çalışmalarında Türkçe Sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, terimler sözlüğü, ansiklopedik sözlük vb. den yararlanır.*” ifadesi yer almaktadır. Bu açıklamanın üstteki maddede belirtildiği üzere kazanımlaştırılması gerekmektedir.

SONUÇ

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (6, 7, 8. Sınıflar) anlama becerileri olan dinleme ve okuma açısından değerlendirildiği bu çalışmada, öğrenme alanlarının bütün özelliklerinin kazanımlara yansımadağı belirlenmiştir. Çalışmada, kazanım eksikliği olarak ifade edilebilecek bu durum, her iki öğrenme alanında ve bu öğrenme alanlarının farklı amaçlarında da tespit edilmiştir.

Bulgularda verilmeyen ancak, program açısından dikkat çekici bir başka durum da *dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme* amacı ile *okuduğu metni anlama ve çözümleme* amacı arasındaki ilişkidir. Baş (2012:279) çalışmasında bu amaç altındaki her iki öğrenme alanının kazanımlarını karşılaştırmıştır. Karşılaştırmada, *dinlenen/izlenen anlama ve çözümleme* amacı altında 25, *okuduğu metni anlama ve çözümleme* amacı altında 31 kazanımın bulunduğu, her iki öğrenme alanı açısından 25 kazanımın ortak olduğu görülmektedir. *Okuduğu metni anlama ve çözümleme* amacı dinlemeden farklı 6 kazanım içermektedir. Bunlar okumanın, dinlemeden farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Ancak, dinlemenin okumayla farklılık gösteren yönleri programda kazanımlaştırılmamıştır. Bu da dinleme açısından kazanım eksikliği olarak değerlendirilebilir.

Dinlediklerini/izlediklerini değerlendirme ve okuduğu metni değerlendirme amaçları altında yer alan kazanımların çok genel olduğu, mevcut hâlleriyle de bu kazanımların ölçülüp ve değerlendirilmesinin çok güç olduğu belirlenmiştir. Bu amaçlar altında yer alan kazanımların *işe vuruk*, yani kolayca ölçülüp değerlendirilebilecek bir biçimde detaylandırılarak kazanımlaştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Genellik-özellik ilişkisi olarak adlandırılacak değerlendirmelerde, bazı kazanımların aynı amaç içinde yer alan diğer bir kazanım tarafından kapsandığı ya da çok genel olması bakımından *işe vuruk* olarak görülemeyecek bir kazanımın alt bir özelliğinin başka bir kazanımda ifade edildiği görülmüştür. Genel ya da detay olma açısından, kazanım olarak verilen bazı özelliklerin açıklamalarda yer alması, açıklamalarda yer alan bazı özelliklerin de kazanımlaştırılması gerekmektedir.

Programda, anlama becerilerinin özellikleri kazanımlaştırılırken, anlatmaya yönelik ifadeler kullanılmıştır. Anlama kazanımlarının tümü bu açıdan yeniden gözden geçirilmeli ve uygulamada karışıklığa sebep olabilecek bu tür ifadeler anlamaya yönelik ifadelerle değiştirilmelidir. Bu durum en bariz şekilde söz varlığını zenginleştirme amacıyla görülmektedir. Her iki öğrenme alanında da söz varlığını zenginleştirme amacı altında yer alan kazanımlar, anlatma becerilerine yöneliktir. Bu amaç altında, öğrencilere özellikle sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmaya yönelik bir kazanım oluşturulmalıdır. Bunun yanında, bağlam yardımıyla söz varlığı unsurlarının anlamlandırılmasına ve şekil bilgisi yardımıyla kelime anlamlarının çözülmesine yönelik kazanımların da bu amaç altında yer alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. (2004). **Türkçenin Sözcük Varlığı**. Ankara: Engin Yayınevi.
- ALTAN, Abdulkadir vd. (2011). **İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı**. Ankara: MEB Yay.
- BAŞ, Bayram. (2012). *İlköğretim Türkçe Programına Sözlü Ve Yazılı Kültür Temelli Bir Eleştirisi*. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. 20(1), 271-290.
- ERDEN, Münire.(1998). **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERTÜRK, Selâhattin. (1982). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- DEMİREL, Özcan. (2006). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- ÖZBAY, Murat. (2008). **Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I**. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZBAY, Murat. (2010). *Yeni "İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar)"nın Kazanımlarına Eleştirel Bir Bakış*. Türkçe Öğretimi Yazıları. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZÇELİK, Durmuş, Ali. (1992). **Eğitim Programları ve Öğretim**. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- VARIŞ, Fatma. (1976). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları No: 53.
- YALÇIN, Alemdar. (2002). **Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YANGIN, Banu vd. (2011). **İlköğretim Türkçe 7 Öğretmen Kılavuz Kitabı**. Ankara: Pasifik Yayınları.